

Сделан критический обзор методических принципов существующего инструментария оценки и анализа финансовой стойкости предприятий национальной экономики. Раскрыта критериальная взаимозависимость финансовой стойкости и финансового состояния предприятия. Обоснована концептуальная направленность развития и адаптации существующих методик установления финансово-экономической стойкости предприятия в современной рыночной экономике.

Ключевые слова: финансовая стойкость, финансовое состояние, методы, концептуальные принципы, анализ, оценка, предприятие, внешнеэкономическая среда.

Kindrat O.V. Financial firmness is a component constituent of complex description of the financial state of enterprise

Generalized and made a critical review of methodological foundations of the existing tools for assessment and analysis of financial stability of enterprises of national economy. Criterial reveals interdependence of financial stability and financial condition. The conceptual orientation of development and adaptation of existing methods of establishing financial and economic viability of the enterprise in a modern market economy.

Keywords: financial stability, financial position, methods, conceptual framework, analysis, evaluation, enterprise, external economic environment.

УДК 336.71

Здобувач І.А. Канцір¹ – Львівська КА

ЕВОЛЮЦІЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Проведено ретроспективний аналіз функціонування кредитно-фінансових відносин залежно від моделі державного управління, устрою та інших політико-економічних чинників. Розкрито основні фінансові моделі, які відповідали етапам історичного розвитку України як держави. Намічено напрями подальшого розвитку вітчизняної фінансової системи.

Ключові слова: фінансові відносини, фінанси, фінансова система, фінансові ресурси, чинники формування фінансових відносин, вплив податків.

Постановка проблеми. Фінансова система України має надзвичайно багаті традиції та досвід, є історично сформованою, складною та багатогранною економічною категорією. В історії українських фінансів є достатньо прикладів тих періодів розвитку, під час яких було зроблено спроби відродження української державності та її інститутів (наприклад після проголошення Української Народної Республіки). Навпаки, на цьому фоні командно-адміністративна система призвела до занепаду та руйнування всіх галузей національного господарства. Після проголошення незалежності України формується сучасна, європейського спрямування, фінансова система, становлення якої має еволюційний характер, тому важливим є дослідження історичних аспектів її становлення з метою використання позитивного досвіду.

Аналіз дослідження даної проблеми. Питання вивчення історичних особливостей і проблем функціонування національної фінансової системи перебувають у центрі уваги багатьох вітчизняних економістів-практиків і науковців. Про це свідчить аналіз наукових праць останніх десятиліть. Ці аспекти розглядали такі вчені, як Г. Башнянин, О. Білоконенко, О. Гриценко, В. Грушко, О. Вовчак, М. Карлін, О. Кваша, С. Ковальчук, В. Лисицький,

В. Міщенко, С. Науменкова, Ю. Ніколенко, Л. Новосад, І. Сало, І. Форкун та ін. Дослідження становлення фінансової системи України останніх років дає змогу зробити висновок, що ефективність економічних реформ значною мірою залежить від осмислення минулого, використання наукових і практичних надбань вчених та практиків. Водночас сьогодні ще недостатньо вивчені історичні аспекти та не розкриті основні ціннісні характеристики фінансових моделей, які історично склались на теренах України, врахування яких буде сприяти впровадженню набутого позитивного історичного досвіду для подальшого розвитку та інтеграції фінансової системи України у європейський та світовий фінансовий простори.

Мета цієї роботи полягає у дослідженні чинників, особливостей та фінансових тенденцій в економічному житті державних утворень, що існували на території сучасної України та врахування їх у побудові сучасної фінансової системи.

Виклад основного матеріалу. Фінансова система – сукупність урегульованих фінансово-правовими нормами окремих ланок фінансових відносин і фінансових установ, за допомогою яких держава формує, розподіляє та використовує централізовані та децентралізовані грошові фонди [1, с. 270].

Фінансова система держави є відображенням форм і методів використання фінансів, а отже, структура фінансової системи значною мірою визначається економічною моделлю суспільства. Фінансова система України пройшла тривалий шлях становлення та розвитку, упродовж якого формувалась її структура, функції та засадничі положення.

Історія становлення та розвитку фінансової системи сягає часів Київської Русі. Тогочасна система фінансів базувалась на збиранні податків як у натуральній, так і у грошовій формах (основним податком вважалося полюддя). Проте фіскальні операції проводили хаотично, непланово та без відображення результатів, що негативно впливало на фінансовий стан держави. Уперше певну регламентацію фіскальних норм і термінів було здійснено за часів князювання Ольги. У фінансових операціях використовували державну грошову одиницю – гривня.

Упродовж другої половини XVI – XVII ст. фінансово-податкова система зазнала істотних змін, що були спричинені поділом України. У Литовському князівстві основним податком вважалась сербщина, у Польському королівстві – десятина на користь церкви та стація (натуральна повинність на утримання війська). Тобто, разом із втратою державності у середині XIV ст., фінансова система України та її складові визначали та регламентували іноземні держави (Польща, Литва, Угорщина, Молдавія) [2, с. 89].

У 1563 р., за часів гетьманування Б. Хмельницького, було організовано державну скарбницю, вперше запроваджено податкову систему, яка складалась із загальних податків (подимниці, стації та показенщини (акцизу). Основне податкове навантаження було покладено на нижчі верстви населення, в той час, коли доходи української шляхти, козацької старшини і православного духовенства не оподатковувались. Організатором казни та її управителем був гетьман, хоча фактично казна перебувала у віданні підскарбія. Полковни-

¹ Наук. керівник: проф. О.Д. Вовчак, д-р екон. наук – Університет банківської справи НБУ (м. Київ).

ки і сотники управляли місцевими фінансами відповідних адміністративно-територіальних одиниць і військових підрозділів.

Із посиленням гніту Російської імперії в Україні, її фінансове становище щоразу погіршувалось, наприклад існувала заборона експорту української продукції в Європу, на українське населення накладався тягар утримання російського війська, з обігу до російської скарбниці вилучались золоті монети. Царат вимагав подавати йому достовірну інформацію про доходи та витрати української скарбниці.

За царювання Петра I скарбницю в Україні було ліквідовано, почався вплив фінансових ресурсів у Росію. Останню спробу відстояти фінансову автономію України зробив гетьман К. Розумовський, проте його спроба була невдалою, і разом із ліквідацією у 1764 р. інституту гетьманства, фінансову систему України було об'єднано з фінансовою системою Російської імперії [2, с. 114]. Наприкінці XVIII ст. українські землі знову були поділені та були впродовж майже двох століть під владою двох потужних імперій: Російської та Австрійської, і, відповідно, засади становлення та розвитку фінансової системи встановлювали панівні сторони.

В умовах промислового розвитку кінця XIX – початку XX ст., значно вдосконалилась кредитно-банківська система України, виникло багато фінансово-кредитних інституцій, зокрема страхове агентство "Дністер", Торговельно-Промисловий банк, Міщанський Союз кредитовий і самопомічні каси. Підвалини власної фінансової, платіжної, податкової, банківської системи формувалися в Україні одночасно зі спробами створити свою незалежну державу.

Особливе значення в історії українських фінансів займає період 1917–1920 рр., коли під впливом революційних потрясінь було зруйновано кілька спроб відродження української державності та її основних інститутів. Вищим виконавчим органом Української Центральної Ради став Генеральний секретаріат, який після проголошення Української Народної Республіки став першим українським урядом XX ст. У складі Секретаріату з червня 1917 р. діяло Генеральне секретарство фінансових справ. У грудні 1917 р. в Харкові було створено радянський уряд і Народне секретарство фінансів у його складі, яке в 1919 р. було перейменовано в Наркомат фінансів, а в 1946 р. – у Міністерство фінансів УРСР.

В Українській державі в уряді гетьмана П. Скоропадського і в Українській народній республіці в уряді Директорії С. Петлюри фінансову політику здійснювало Міністерство фінансів України. У 1917 р. уряд Центральної Ради наголошував на необхідності побудови засадничих положень фінансової політики на Україні, проте на заваді стала громадянська війна. Уряд Центральної Ради 1 березня 1918 р. запровадив власну грошову одиницю – гривню та ухвалив закон про надходження податків і прибутків, зібраних на території Української народної республіки, в українську казну [2, с. 75].

Перший бюджет української держави було складено за часів гетьмана П. Скоропадського, який разом із своїм урядом прагнув побудувати нову Українську державу зі стабільним устроєм як в політичному, так і в економічному контексті. Проте незадоволеними виявилися нижчі верстви населення, і уряд

Скоропадського було ліквідовано. З 1922 р., після створення Союзу Радянських Соціалістичних Республік, запроваджено загальнодержавну валюту – карбованець, чим докорінно змінено фінансово-економічне життя України.

Тогочасна фінансово-економічна політика провадилась типово у всіх республіках та полягала у націоналізації банків, залізниць, підприємств, запровадження контрибуції для заможних верств населення. Усі фінансові органи, зокрема Військове командування, Вища рада народного господарства, керівництво транспортом, поштою і телеграфом, фінансами були фактично у прямому підпорядкуванні РСФРР, яка провадила фінансово-кредитну політику за посередництвом Народного комісаріату фінансів РСФРР через свого уповноваженого в Україні, а з 1923 р. – через Народний комісаріат фінансів УРСР [3, с. 66]. У перші роки радянської влади в Україні фінансово-кредитна система надавала підтримку націоналізованим підприємствам, які фінансувалися безпосередньо з державної казни. Фінансування проводилося через народний банк, який було створено після націоналізації радянською владою банківських установ.

Із запровадженням у 1921 р. НЕПу змінились і напрямки фінансово-економічної політики держави, зокрема основними її чинниками були: відновлення стабільних торговельних і фінансових відносин, запровадження стійкої грошової одиниці, дозвіл на приватну торгівлю, денационалізація малих і середніх підприємств, зменшення впливу держави на фінансово-економічний сектор, введення єдиної податкової системи, створення ощадних кас та Ощадного банку. Господарські взаємозв'язки погравішали, з'явилися перші ознаки відродження фінансових відносин. Проте, як і кожна фінансово-економічна та політична програма, НЕП мав свої переваги (зростання промислового виробництва, розвиток торгівлі, зняття суспільної напруги) та недоліки (відсутність зовнішньої торгівлі, харчова криза), що і призвело до ліквідації НЕПу та встановлення командно-адміністративної системи управління.

Внаслідок здійснено у 30-х роках податкової реформи були уніфіковані платежі підприємств. Замість великої кількості платежів до бюджету було встановлено два: податок з обігу і відрахування від прибутків підприємств і організацій. Таким чином підвищувалася зацікавленість кожного підприємства у збільшенні прибутків. Треба наголосити на тому, що більшість галузей народного господарства в Україні, особливо групи "А", перебували у підпорядкуванні союзного уряду і платежі з прибутку вони здійснювали до союзного бюджету. На союзні міністерства український уряд впливу не мав. Таким чином створювалася командна економіка з найвищим ступенем централізації. Все це поклато край тенденціям фінансової самостійності республіки і супроводжувалося різкою централізацією управління [4, 13].

Фінансова система України як адміністративно-територіальної складової СРСР існувала символічно, оскільки податкову систему, бюджет та інші її елементи затверджував і управляв уряд СРСР. З України продовжувався вплив фінансових ресурсів, і, відповідно, вона була позбавлена залишків національної економіки.

Нова сторінка у формуванні національної фінансової системи України розпочалась із проголошенням Верховною Радою незалежності України

24 серпня 1991 р. У кризових умовах розпочалось створення незалежної фінансової системи та проведення нової фінансової політики, основними завданнями якої стали: вихід з економічної кризи; досягнення макроекономічної стабільності та ефективності розподілу фінансових ресурсів. Сучасна фінансова система України перебуває на стадії формування та за своєю структурою наближається до моделей найбільш розвинених країн світу.

Отже, аналіз еволюції національної фінансової системи дає змогу зробити висновок, що вона розвивалась під впливом права та звичаїв інших країн. Така залежність не завжди сприяла національним інтересам, проте набутий досвід і ділові якості українського уряду стали основою формування української сучасної фінансової системи, що інтегрується у світовий фінансовий простір.

Висновки. Таким чином, фінансова система України пройшла тривалий шлях розвитку, який характеризувався особливостями модифікації, рівнем зрілості, історичними, соціальними та іншими ознаками. Кожному етапу розвитку державності України відповідав властивий йому фінансовий устрій, якому притаманні власний фінансовий ринок, специфічні платіжні інструменти, фінансова політика, тобто набір певних особливостей, що історично склалися і визначали характер функціонування фінансової системи того періоду.

Аналіз історичного досвіду розвитку фінансової системи нашої держави потрібно врахувати у побудові сучасної, інтегрованої в європейську модель, фінансової системи.

Література

1. Завгородній А.Г. Фінансовий словник / А.Г. Завгородній, Г.Л. Вознюк, Т.С. Смовженко. – Львів : Вид-во ДУ "Львівська політехніка", 1996. – 384 с.
2. Ковальчук В.М. Історія економіки та економічної думки : навч. посібн. / В.М. Ковальчук, М.В. Лазарович, М.І. Сарай. – К. : Вид-во "Знання", 2008. – 647 с.
3. Карлін М.І. Державні фінанси в транзитивній економіці / М.І. Карлін, Л.М. Горбач, Л.Я. Новосад. – К. : Вид-во "Кондор", 2003. – 220 с.
4. Кваша О.О. Парадигмальний підхід до становлення фінансової системи України / О.О. Кваша // Наукові праці НДФІ : зб. наук. праць. – 2004. – № 5. – С. 10-12.

Канцир И.А. Эволюция становления и развития финансовой системы Украины

Проведен ретроспективный анализ функционирования кредитно-финансовых отношений в зависимости от модели государственного управления, устройства и других политико-экономических факторов. Раскрыты основные финансовые модели, которые соответствовали этапам исторического развития Украины как государства, намечены направления дальнейшего развития отечественной финансовой системы.

Ключевые слова: финансовые отношения, финансы, финансовая система, финансовые ресурсы, факторы формирования финансовых отношений, влияние налогов.

Kantsir I.A. Evolution of the formation and development of Ukraine's financial system

A retrospective analysis of the functioning of credit – financial relations depending on the model of public administration, organization and other political – economic factors disclosed basic financial model to match the stages of historical development of Ukraine as a stateoutlined areas for further development of the domestic financial system.

Keywords: financial relations, finance, financial system, financial resources, financial factors of forming relationships, the impact of taxes.

УДК 630*6 (477.82)

Доц. Б.І. Колісник, канд. екон. наук – начальник
Волинського ОУ лісового та мисливського господарства

ПОРІВНЯЛЬНА ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЛІСОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ У ПРОЦЕСІ ДОСЯГНЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

Обґрунтовано базові методичні засади та представлено основні результати порівняльної інтегральної оцінки ефективності функціонування, а також вибору профілю стратегії управління ефективністю державних лісогосподарських підприємств регіону (на прикладі Волинської області).

Ключові слова: ефективність, оцінка ефективності, управління ефективністю, стратегія управління ефективністю лісогосподарських підприємств.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Управління ефективністю складних еколого-економічних систем, до яких належить лісовий комплекс, є багатофакторним процесом, який повинен враховувати велику кількість чинників впливу різних сфер і напрямів діяльності. Адже при обґрунтуванні управлінських рішень важливо знати не лише позитивні сторони діяльності кожного лісогосподарського підприємства, а й негативні моменти, що не дають змоги йому повною мірою забезпечити ефективність функціонування у довготерміновому періоді, зокрема виконувати загальносуспільні корисні функції, які притаманні лісовим екосистемам.

Аналіз основних публікацій з проблеми, що розглядається. Вивченням та обґрунтуванням методичних підходів до проведення комплексної багатокритеріальної оцінки роботи складних економічних систем різних рівнів займалося багато вітчизняних і зарубіжних вчених. Ще у 80-х роках ХХ ст. академік Ю.Ю. Туниця обґрунтував фундаментальну концепцію еколого-економічної ефективності природокористування [14], започаткувавши розвиток наукової школи, в центрі уваги якої є еколого-економічна ефективність лісостористування.

Теоретико-методологічні засади екологізації використання і відтворення лісових ресурсів вивчали Я.В. Коваль, Є.В. Мішенін, І.Я. Антоненко та інші [1, 15]. Взаємозв'язок між напрямками державної політики, засади формування екологічної політики в лісовому секторі досліджували І.М. Синякевич [6, 9, 10], І.П. Соловій [11].

Упродовж останніх років українські фахівці активно розробляють методологічні принципи регіональної політики сталого розвитку [2, 8], методи моніторингу виробничо-територіальних систем. Питанням інтегральної оцінки результативності функціонування господарських ланок лісового комплексу найбільше уваги приділяють О. Горохівський [3], Я. Побурко, О. Шубалий, М. Семерак [7] та інші.

Визначення окремих питань, що не вирішені в обраній для дослідження проблемі. Детальнішого опрацювання потребують методичні підходи до проведення інтегральної оцінки результатів функціонування лісогосподарських підприємств та обґрунтування базових положень стратегії управління ефективністю на найближчу перспективу. Тому виникає необхідність у